

Svakodnevni život srpske seljačke obitelji u dvadesetom stoljeću u istočnom dijelu Zagrebačke županije

FILIP ŠKILJAN

Autor u radu na temelju polustrukturiranih dubinskih intervjua, objavljene građe i arhivske građe iz Hrvatskog državnog arhiva donosi podatke o svakodnevnom životu srpske seljačke obitelji u dvadesetom stoljeću na području istočnog dijela Zagrebačke županije (Vrbovec, Ivanić-Grad i Sveti Ivan Zelina). Posebno se bavi strukturom obitelji, odnosima između starih i mladih, običajima pri rođenju djeteta, običajima kod vjenčanja i običajima kod smrti te pojedinim vjerskim običajima. Prilikom istraživanja smrtnosti Srba na području istočnog dijela Zagrebačke županije autor koristi matične knjige umrlih parohija Nova (Srpska) Kapela i Bolč čije se kopije nalaze u HDA. U prilogu donosi popis prikupljenih prezimena i slava srpskih obitelji u istočnom dijelu Zagrebačke županije te popise stanovnika po nacionalnosti po naseljima gdje su Srbi u prošlosti činili određeni postotak stanovništva.

KLJUČNE RIJEČI: Srbi; Zagrebačka županija; svakodnevni život; dvadeseto stoljeće; usmena povijest

Za svakodnevni život malenih ruralnih zajednica postoji sve veći interes i u znanstvenim krugovima. Etnolozi¹, sociolozi, antropolozi, demografi, a u

1 Danas je istraživanje svakodnevnog života sastavni dio nekih znanosti kao što su etnologija, demografija, antropologija, sociologija i povijest. Etnološka istraživanja na temu obitelji poduzeo je prvi Antun Radić u svojem kapitalnom djelu “Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu” u: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, II (1897), 1–88. Nezaobilazna su djela (na temu obitelji) etnologa Jasne Čapo Žmegač (J. Čapo Žmegač, et al., *Etnografija*,

posljednje vrijeme i povjesničari, bave se istraživanjima seljačke obitelji. Gospodarske i društvene promjene unutar jedne mikroregije odražavaju se daleko šire na društvenim i gospodarskim procesima u svijetu, i stoga nije pogrešno kazati da povijest svih ljudi čini svjetsku povijest. “Te pojedinačne priče o teškom ili lagodnom djetinjstvu, radu, vjeri, obitelji i prijateljima, o onom malom svijetu jednako anonimnih pojedinaca, u kojem se netko kretao, govore tek o njegovom/njenom životu”.² Međutim, kada se prikupi nekoliko tih priča (uz uvjet da su ih ispričali pripadnici iste društvene skupine iz istoga zemljopisnog područja), one postaju ogledalo društvenih procesa u određenom periodu na određenom prostoru. U istraživanju smo pokušali doći do preciznih informacija o svakodnevnom životu srpskog stanovništva Zagrebačke županije tijekom dvadesetog stoljeća na temelju usmenih iskaza koji su prikupljeni u selima Lipnici, Radoišću, Salniku, Vrbovcu, Remetincu, Donjem Markovcu, Ivančanima, Koritnoj, Graberju, Lipovčanima, Marinkovcu i Cagincu odnosno na području grada Svetog Ivana Zeline, općine Rakovec, grada Vrbovca, općine Dubrava, općine Farkaševac, općine Gradec i grada Ivanić-Grada.³ Raspon

svagdan i blagdan hrvatskog puka, Zagreb, 1998.; J. Čapo Žmegač, “Pogled etnologa na proučavanje kvantitativne građe o kućanstvima” u: *Narodna umjetnost*, 27 (1990), 50–61.; J. Čapo Žmegač, “Konstrukcija modela obitelji u Europi i povijest obitelji u Hrvatskoj” u: *Narodna umjetnost*, sv. 33, 2, (1996, str. 179–196.), Dunje Rihtman Auguštin (D. Rihtman Auguštin, *Struktura tradicijskog mišljenja*, Školska knjiga, Zagreb 1984; D. Rihtman Auguštin, “O slugama u zadrugi ili o jednom periodu” u: *Naše teme*, sv. 33(10) (1989), 2683–2687), Vesne Konstantinović-Čulinović (npr. V. Konstantinović-Čulinović, “Etno-sociološke karakteristike narodnog života na Petrovoj gori i oko nje” u: *Simpozij o Petrovoj gori*, Zagreb 1972, str. 213–234.; V. Konstantinović-Čulinović, “Procesi društvenog razvoja u selu Zaille na Papuku” u: *Zbornik za narodni život i običaje*, sv. 49(1983), str. 151–171.), Milovana Gavazzija (M. Gavazzi, “The Extended family in South eastern Europe” u: *Journal of Family History*, 7 (1982), str. 89–102.) i socijalne antropologinje Vere Stein Erlich (V. Stein Erlich, *Jugoslavenska porodica u transformaciji, studija o tri stotine sela*, Liber, Zagreb 1971.). Ovaj članak dio je šireg rada koji će uskoro biti objavljen u knjizi o povijesti Srba u Zagrebačkoj županiji u suautorstvu s Hrvojem Petrićem.

- 2 Suzana Leček, “Seljačka obitelj u Hrvatskoj 1918. – 1960. Metoda usmene povijesti (oral history)” u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 29/1996, Zagreb 1996, str. 249.
- 3 Kazivači su bili: Nada Gmajnić, r. Jakovljević, 1941. g., Radoišće; Desanka Kukić, r. Garapić, 1929. g., Salnik; Jovo Bastašić, r. 1934. g., Lipnica; Dragica Ivanović, r. Raniilović, 1948. g., Salnik; Veselinka Suša, r. Raniilović, 1965. g., Lipnica; Blaženka Dudaš, r. Raniilović, 1973. g., Zagreb (Radoišće); Dragoljub Petrak, 1934. g., Lipnica; Slobodan Bastašić, 1980. g., Lipnica; Ljubomir Vračević, r. 1926. g., Lipnica; Milovan Bastašić, r. 1938. g., Lipnica; Milan Barešić, 1939. g., Remetinec; Milka Barešić, 1943. g., Velika Branjska (sada Remetinec); Milutin Bodegraja, 1932. g., Donji Markovac; Dušan Velemir, 1934. g., Ivančani; Marija Branković, r. Kosanović, 1937. g., Graberje; Đuro Predragović, 1957. g., Koritna; Pavle Pavleković, 1938. g., Lipovčani; Boško Smoljanović, 1952. g., Graberje;

godina rođenja kazivača kreće se od 1926. do 1980. Najstariji kazivači koji su donedavno živjeli u selima umrli su prije nekoliko godina. Unatoč tome što ova metoda ima već poznate slabosti, ona je u principu nezamjenjiva za proučavanje povijesti seoskog stanovništva, koje sâmo ne ostavlja pisanog traga za sobom, a o kojemu najčešće pišu drugi, tj. pripadnici školovane elite, kako navodi Suzana Leček, “često neobjektivno, tendenciozno, a svakako nepotpuno”. Do današnjih dana kod nas se tom metodom u istraživanju od povjesničara služila uglavnom spomenuta autorica, pa sam stoga njezin model istraživanja i sam primijenio u svojem radu.⁴

Morao sam pritom kreirati jasna pitanja i postaviti ih u logičan sklop. Pri ispitivanju susreo sam se s brojnim problemima poput problema nepouzdanosti sjećanja, prilagođavanja onome što ispitivač očekuje, selekcije pitanja i odgovora, ali i s problemima etičke prirode (poput zalaženja u intiman život pojedinca).

/ Predaje i podaci o dolasku Srba na područje istočnog dijela Zagrebačke županije

O doseljavanju Srba na područje istočnog dijela današnje Zagrebačke županije postoje pisani zapisi. Iz povijesnih podataka poznato je da je najveći broj pravoslavnih doselio na ovo područje u vrijeme posljednjeg decenija 16. i prvog decenija 17. stoljeća te da su naseljeni u svrhu obrane od Osmanlija na pustim područjima Moslavine i okolice današnjeg Vrbovca. Međutim, među današnjim malobrojnim stanovnicima srpske nacionalnosti i pravoslavne vjeroispovijesti iz nabrojanih sela postoji još uvijek usmena tradicija o podrijetlu pojedinih obitelji. Milovan Bastašić rođen je u Lipnici 1938. godine.

Milovan Jelača, 1942.g., Velika Plana (kasnije Marinkovac); Milka Milošević (r. Marković), 1947.g., Demirovac (Bosanska Dubica) (sada Caginec).

- 4 M. Cupek Hamill, “Arhivistika i usmena povijest”. *Arhivski vjesnik*, 45(2002), str. 219–226.; D. Dukovski, “Povijest mentaliteta, metoda oral history i teorija kaosa”. *Časopis za suvremenu povijest*, 33/1 (2001), str. 155–162. i 199–200.; S. Leček, “A mi smo kak su stari rekli! mladi u seljačkim obiteljima Prigorja i Hrvatskog zagorja između dva svjetska rata”. *Etnološka tribina*, 29/23 (1999)., str. 231–246.; S. Leček, “Nisu dali gospodaru 'z ruk...!': starost u prigorskim i zagorskim selima između dva svjetska rata”. *Etnološka tribina*, 30/23 (2000), str. 25–47.; S. Leček, “Usmena povijest – povijest ili etnologija? Mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa”. *Časopis za suvremenu povijest*, 33/1 (2001), str. 149–154.; S. Leček, *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2003.

On se prisjeća da mu je njegova “prababa koja je bila rođena oko 1870. godine pripovijedala o doseljavanju porodice Bastašića u Lipnicu”. “Ona je bila nepismena žena, ali je znala od svojih starih o doseljavanju toga naroda. Došli su negdje u 18. stoljeću sa Žumberka. Ista prezimena kao i kod nas susreću se i na Žumberku (Ranilovići, Bastašići, Magovci). Bio sam jednom prilikom u Žumberku u selu Pečno i ondje sam susreo jednog Bastašića. Oni su smatrali da su u Žumberak došli iz Senja i da je jedan dio Bastašića odselio u Križevce zbog slabe zemlje i velike bijede. Ipak, istina leži u činjenici da su Bastašići koji su otišli u Križevce i Lipnicu otišli zbog toga što nisu željeli primiti uniju. Oni koji su primili uniju, ti su ostali na Žumberku.” Prema kazivanju Slobodana Bastašića, postoji predaja da su Bastašići na Žumberak stigli iz Vasojevića u Crnoj Gori. “Korijen prezimena Bastašić leži u riječi bastasi ili nosači torba. Mjesto gdje je najveći broj Bastašića doselio u Žumberak bilo je Drašči Vrh. Na prostor Lipnice stigli su sredinom 18. stoljeća, jer grofovima Erdödy nije bilo bitno koju vjeru ispovijedaju Srbi pristigli sa Žumberka.” Slobodan Bastašić kazuje da su uz Bastašiće i Vukšići, Jelenići (Jelenak) i Garapići došli iz Žumberka na područje Lipnice. Vračevići su, prema kazivanju Slobodana Bastašića, na područje Lipnice stigli iz Bosne preko Ivanić Grada, a Ranilovići iz Crne Gore. Stanovnici pravoslavne vjeroispovijesti u Hudovo su doselili iz Like (Jovanovići) i Gorskoga kotara (Tomići). Ondje su se naselili kao šumski radnici koji su palili ugljen. Dušan Velemir kazuje da su njegovi stigli na područje Ivančana iz Mogorića u Lici. “Prababu su kao bebu doveli na uporu na konjima u Ivančane.” Đuro Predragović kazuje da su njegovi preci u Koritnu pristigli iz Slavonije. “Sigurno ovdje žive već 400 godina.” Radovan Vojvodić smatra da su njegovi preci doselili iz Crne Gore, odnosno da potječu iz plemena Bakovića u Crnoj Gori. Boško Smoljanović iz Graberja kod Ivanić-Grada govori da je njegova obitelj također pristigla u sjeverne krajeve iz Crne Gore. Tradicija je još uvijek prisutna kod nekih obitelji odakle su pristigli, dok je kod većine obitelji ta tradicija zaboravljena. Kod jednog dijela kazivača postoji tek pretpostavka o mjestu ili kraju podrijetla na temelju sličnih prezimena koja postoje u tome kraju, ali direktno predanje nije sačuvano.

/ Srpska obitelj u istočnom dijelu Zagrebačke županije

/ *O strukturi obitelji, porodima, djetinjstvu i školovanju*

Iz matičnih knjiga rođenih vidljivo je da su obitelji u istočnom dijelu današnje Zagrebačke županije krajem 19. i početkom 20. stoljeća bile relativno velike. Rađalo se mnogo djece, ali ih je mnogo i umiralo. Gotovo cjelokupno stanovništvo istočnog dijela današnje Zagrebačke županije bavilo se poljoprivredom. Izuzetak su bili tek imućniji mlinari, trgovci, učitelji, šumari, liječnici te pokoji državni činovnik u većim naseljima poput Ivanić Grada, Vrbovca i Zeline. Vidljivo je da su pojedine obitelji još u prvoj polovici 20. stoljeća živjele kao proširene složene obitelji koje su se sastojale od kućegospodara, njegovih sinova i snaha i djece. Kako su se obitelji povećavale tako su se pojedini sinovi odjeljivali. Tako je bilo u obitelji Milana Barešića iz Remetinca. “Moj djed je živio sa svojim sinovima koji su se poženiili. Kada su se svi oženili najstariji sin koji je bio 1900. godište otišao je u Bolč. Zanimljivo je da su istovremeno rodile baba i snaha. Baba sina, a snaha kćer. I moj otac i njegov brat kasnije su se odijelili. Dobili su livadu i sami su gradili kuće. Djed je bio imućan jer je bio u Americi gdje je zaradio puno novaca tako da je mogao kupiti strojeve.” Kućegospodari, kao što je bio djed Milana Barešića, su u obitelji odlučivali gotovo o svemu: o podjeli poslova, o podjeli prihoda i o potrošnji novca. Milovan Bastašić, rođen 1938., pamti još iz pričanja svojih predaka, posebno “prababe”, da su u 19. stoljeću još postojale zadruge. Bilo je u to vrijeme još šest ili sedam porodičnih zadruga, a tri su bile zadruge Bastašića. U zadrugama su kućegospodari također imali posebno važnu ulogu. Jovo Bastašić, rođen 1934. godine, kazuje kako je u njegovoj obitelji otac bio kućegospodar. “Kada sam otišao u vojsku tata je umro, pa je onda brat bio vrlo kratko kućegospodar, a tek onda ja. Kućegospodar je odlučivao o gospodarstvu, o stoci i općenito o tome što će se raditi.”

U kući Milutina Bodegraje iz Donjeg Markovca otac, djed i prababa živjeli su skupa. Prema pričanju Milutinove prabake vidljivo je da se Milutinov pradjed odijelio od zadruge i zasnovao vlastito gospodarstvo. Kada je djed otišao zaraditi novac u Ameriku, onda je Milutinov otac vodio gospodarstvo. Dušan Velemir iz Ivančana se prisjeća da je imao dva brata koji su umrli kao mala djeca, jedan od upale pluća u starosti od tri godine i osam mjeseci, a drugi nedugo

poslije Drugog svjetskog rata 1946. godine. I njegov je djed otišao u Ameriku, u Indianu gdje je radio u tvornici. Baka je sama živjela s prabakom. U obitelji Marije Branković iz Graberja kod Ivanića otac je stradao u Drugom svjetskom ratu. “Kad je tata ubit⁵, došao je po nas djed iz Lipovčana i odveo nas k sebi tako da sam odrasla u Lipovčanima.” Đuro Predragović iz Koritne se prisjeća da su u njegovoj kući živjele četiri generacije skupa. “Živjeli smo s prababom i pradjedom, s nama su bili baka i djed, otac i majka i mi djeca.” Pavle Pavleković iz Lipovčana (Čazmansko područje) prisjeća se da su Pavlekovići držali zemlju sve do Cerne i da ih je bilo “28 muževa” u zadruzi. Bilo je to u vrijeme prije njegova rođenja 1938. godine. Radovan Vojvodić iz Starog Gloga kazuje kako je odrastao u tipičnoj seljačkoj obitelji. Kako pripada poslijeratnoj generaciji, prisjeća se kako je njegov otac koji je imao četiri razreda osnovne škole krenuo na posao u PTK Vrbovec i ondje se doškolovao. Milovan Jelača odrastao je u Marinkovcu u kući u kojoj je živjelo šestero ljudi. “Bili su djed, otac, majka i nas troje djece.” Prisjeća se da su djeca iz očevog prvog braka sva pomrla. “Tada je vladala sušica”, kazuje Jelača. U kući Boška Smoljanovića iz Graberja kod Ivanića u kući su zajedno živjeli djed, baka, teta, tetak, tata, mama, sestrična i on. “U kući su bile tri sobe, kuhinja i hodnik. U jednoj sobi smo bili ja, mama i tata, u drugoj djed i baka, a u trećoj tetak, tetka i sestrična. Svi smo jeli za jednim stolom, a u svaki ponedjeljak pekao se kruh koji se koristio sedam dana.”

Na pitanje o tome koliko je bilo uobičajeno imati veći broj djece Smoljanović odgovara kako se broj djece nije ograničavao, ali je zavisio o tome koliko je obitelj imala zemlje i krava. Slično govori i Milan Barešić: “U našim je kućama bilo dvoje do troje djece najviše, ali je preko Kalnika i Bilogore bilo mnogo više djece.” U kući Ljubomira Vračevića iz Lipnice živjeli su zajedno djed, baka, tetka, majka, otac, brat i dvije sestre. Jedna od sestara Ljubomira Vračevića umrla je kao dijete sa sedam godina od neke bolesti, ali Ljubomir nije znao reći od koje buduću da u to vrijeme nije bilo uobičajeno da se odlazi liječnicima. I Milovan Bastašić iz Lipnice prisjeća se da je jedna njegova sestra umrla u dobi od dva mjeseca 1932. godine. Dragoljub Petrak iz Lipnice kazuje da je imao prijateljicu iz susjedstva Ankicu koja je umrla kao dijete. “Igrali smo se zajedno, ali jednog dana Ankice više nije bilo.” Nada Gmajnić prisjeća se kako je njih bilo trinaestero braće, ali da su mnogi umrli kao sasvim mala djeca. I Desan-

5 Riječi kazivača nisu mijenjane, odnosno prevedene na službenu verziju hrvatskog jezika, već su iznošene točno onako kako su ih izgovorili kazivači.

ka Kukić, rođena Garapić, iz Salnika pripovijeda da je u obitelji bilo šestero djece, ali da su neki umrli kao sasvim mala djeca. “Jednoga je babica polila i bacila na krevet, pa je odmah umro, a drugi se rodio i odmah umro.” Babica je u Salnik dolazila iz Brezana, a pokrivala je okolicu Rakovca. Prema kazivanju Veselinke Suše, primalju su zvali *babika* i kada je trebalo ženu poroditi, vozili su je kolima do roditeljine kuće. Postojale su i žene koje nisu bile profesionalne primalje, već su pomagale pri porođajima. Takva je, prema riječima Dragice Ivanović, bila “baba Roza, Mađarica koja je živjela u Salniku”. Neke od tih žena koje su pomagale pri porođajima imale su i trave koje su ženama omogućavale da pobace.

Milovan Bastašić prisjeća se da su djeca radila od najranije dobi. “Isprva su djeca čuvala stoku, u mlađoj dobi, a kasnije su radila i na zemlji.” Svi su radili i na štali i na polju. Milovan Bastašić kazuje: “Dok smo mogli raditi, odmah smo išli na posao. Išli smo sa stokom na pašu, a stoke smo imali svakojake: perad, krave, konji, volovi.” I Milan Barešić iz Remetinca kazuje da su sva djeca morala raditi: “Okopavalo se vinograde, išlo se kopati, žeti, okopavati kukuruz...” Za ispomoć u kući u pojedinim obiteljima živjele su sluge. Milovan Bastašić prisjeća se da su sluge bili iz Šelovca. Bubanovići su imali sluge iz Hrvatskog zagorja, ali i iz okolnih naselja koja su bila nastanjena Zagorcima, a sluge u Lipnici i Hudovu imali su Emil Bastašić i Milan Abramac. Svjedočenje Milana Barešića vezano za male slugančice iznimno je zanimljivo: “Ja sam u selima oko Remetinca znao koliko je djece došlo kao sluge od Marofa, Ključa i Moždence. Služili su od 10 ili 12 godine i bili su na paši s kravama, a zimi sa svinjama. Bilo je puno takve djece. Da bi preživjeli i zaradili roditeljima te zaradili za sebe kakvo odjelce ili suknjicu služili su kod imućnijih seljaka. Sjećam se kada sam s babom išao na sajam u Križevac gdje su dovodili takvu djecu preko Kalnika i pogađali se za njih kao za stoku. Onda je to prestalo kada je Tito poslao djecu na radne akcije da bi preživjeli.” Djeca su često odrastala bez jednog od roditelja. Ratovi, bolesti i razne nesreće dovodile su do stradavanja očeva i majki. Milan Barešić kazuje kako je bilo mnogo žena čiji su muževi stradali u ratu. “Kada bi žena ostala sama s dvoje djece išla je raditi na polje za dnevnicu. I s tim je jedva djecu prehranjivala.” Djed Milovana Bastašića oženio se u Prvom svjetskom ratu, ali je ubrzo stradao u Ukrajini kada je Milovanov otac imao svega tri godine. Tako je Milovanov otac odrastao uz baku i djeda i majku.

U školu se iz Lipnice odlazilo u Rakovec, odnosno Rakovac, kako ga nazivaju i danas stariji stanovnici Lipnice. Četiri se razreda završavalo u Rakovcu,

a poslije se išlo u Vrbovec. Jovo Bastašić završio je dva razreda osnovne škole. “Prije rata išlo se u Rakovac, a kasnije, nakon rata, u Hudovo.” Dragoljub Petrak prisjeća se da je završio sedam razreda djelomično prije Drugoga svjetskog rata, a djelomično nakon rata. “Preskakao sam razrede, a osmi nisam završio. Morao sam ići orat' i čuvat' stoku.” Ljubomir Vračević krenuo je u prvi razred 1932. godine. “Bilo nas je troje iz Lipnice u tome razredu.” Dragica Ivanović prisjeća se da je jedino njezina baba Jovanka Ranilović, rođena 1921. godine, od čitave obitelji, a bilo ih je jedanaest, polazila školu u Rakovcu koji je udaljen šest kilometara od Salnika. Milutin Bodegraja prisjeća se da je pohađao svega dvije godine školu zbog ratnih događanja. “Prvi i drugi razred sam išao u školu u Gornji Bolč, a onda poslije nisam. Bio je rat.” Milan Barešić kazuje da su djeca iz Remetinca odlazila u Tučenik u školu. “Do četvrtog razreda školovanje je bilo obavezno, a ja sam išao još u peti i šesti razred. Šesti sam razred pao, pa dalje nisam nastavio školu.” Milovan Jelača kazuje da je odlazio u školu u Mostare. “Ondje je bila škola i za Marinkovac, Marču, Obrešku i Pehardovac. Razredi su bili dva i dva i bio je jedan učitelj. Kada sam završio šest razreda otišao sam u Kloštar Ivanić u školu, a u osmi razred sam krenuo u Dubravu.” Boško Smoljanović pohađao je školu od 1959. u Caginecu. “U Graberju je bila kolonija *Naftaplina*, a svi iz Šumećana, Deanovca, Graberja i Prkosa odlazili su u Caginec u školu. Mame bi nas izvele van, svi bi se držali za ruke i tako smo hodali dva kilometra do škole. Od četvrtog do osmog razreda pohađali smo školu u Ivanić Gradu. Broj djece je bio velik jer su u koloniju doselili Zagorci, Ličani, Prigorci koji su dobili stanove u koloniji i koji su radili u *Naftaplínu*.”

Odnos roditelja i djece bio je drugačiji od današnjeg. Milan Barešić kazuje kako su nekada “djeca bila sluge roditeljima” dok je danas obrnut slučaj. Tada se za svaku sitnicu moglo dobiti “šamar i batine”. Razlozi su bili ako bi negdje zalutala krava, otišla u neku šumu, u kukuruz. Najčešća kazna je bila klečanje na kukuruzima.

I O sajmovima

Mjesta društvenih okupljanja bila su sajmovi koji su se održavali u Vrbovcu, Križevcima, Žabnom, Bjelovaru, Dubravi, Ivaniću i Ivanić-Kloštru. Lokalno stanovništvo obično je posjećivalo sajmove koji su im bili geografski najbliži, odnosno gdje su mogli prodati prekupcima stoku. Dragoljub Petrak prisjeća

se da je sajam u Vrbovcu bio kod nogometnog igrališta. “Ondje se prodavalo svinje, teliće, krave i konje. Mešetari su mešetarili. Oni su sređivali da Talijani kupe stoku ako si im dao hiljadarku. Na sajmu si mogao kupiti i odijelo, a trgovci i obrtnici su dolazili u velikom broju na sajmove.” O prekupcima je govorio i Milovan Bastašić koji se prisjeća da su prekupci posebno često dolazili “iz Baničevca i znali su odlaziti pješice i u Vrbovac i u Križevac po stoku”. Na sajmovima se, prema riječima Ljubomira Vračevića, redovito posjećivalo gostionice, a pečenjari su pekli kobasice. Srbi iz Remetinca odlazili su prema riječima Milana Barešića na sajam u Sveti Ivan Žabno. “Bio je to veliki lijepi sajam koji se održavao srijedom i bilo je više stoke neg' ljudi. Bilo je Slovenaca, Dalmatinaca i Zelinčana koji su dolazili na taj sajam.” Iz Remetinca se odlazilo i na sajam u Bjelovar koji se održavao četvrtkom, na sajam u Križevcu koji je bio petkom i na sajam u Vrbovec koji se održavao utorkom. Milutin Bodegraja se prisjeća da se iz Donjeg Markovca “teralo stoku na sajam u Bjelovar. To je bio dogon da se nije znalo tko pije tko plaća, a kupci su redovito bili Talijani koji su kupovali bikove, krave i konje.” Sajma u Križevcima se prisjeća Dušan Velemir iz Ivančana. “Sajam u Križevcu se održavao kod Čelika. Znalo je biti i po sto i pedeset krava, bikova, konja, svinja, telaca, a sve su to kupovali nakupci. To su bile firme poput Križevčanke, Sljemena, Podravke, PİK Vrbovca i Gavrilovića.” Sajma u Dubravi se prisjeća Đuro Predragović: “Sajam se održavao četvrtkom. Dolazili su ljudi sa seljačkim kolima, a sajam smo zvali Dudnjak jer je bilo puno dudova. Kak' je tko što prodao išlo je na vagu. U Dubravu je dolazila bliža okolica, a u Vrbovec su dolazili i Talijani.” Sajam u Ivaniću opisuje Boško Smoljanović: “Sajmovi su bili u Ivaniću i u Kloštru. Mjesto sajma u Ivaniću se četiri puta mijenjalo. Najstariji sajam je bio kod Kapitela, onda se premjestio na groblje, a onda preko puta hotela. Na kraju je završio u Posavskim Bregima. Sajam se održavao subotom, ljudi su dogonili stoku (konje i krave), a svinje su vozili u kolima. Kokošji sajam je bio u starom dijelu Ivanića (i danas postoji mjesto koje se zove Kokošji plac).”

/ O crkvenim godovima (kramovima) i krsnim slavama

Mjesta upoznavanja bila su i crkveni godovi ili proštenja na koja su redovito dolazili i rimokatolici i pravoslavci. Milan Barešić se prisjeća da se odlazilo svukuda na proštenja. “Odlazili smo u Srpsku Kapelu (Kapilu), u Gudovac, u

Lepavinu, u Povelici i u Bolču na pravoslavna proštenja, a na katolička smo odlazili u Žabno, Gradec, Dubravu i Vrbovec. Sjećam se da je u Kapili bilo naroda odsvukuda. Negda ih je bilo više u Kapili neg' u Lepavini. Bili su ringišpili, slastičari, licitari, trgovci, a okretali su se i janjci i odojci. Neko vrijeme se nosilo i torbe i cekere od kuće.” Milutin Bodegraja se prisjeća da je “u Kapili bila Velika maša, u Kablu je bilo na Vidovo, a u Bolču na Svetu Nedilju, dok se u Gudovac išlo na Petrovo”. Dušan Velemir kazuje kako “sada više nema krama u Kapili, već da svi odlaze na kram u Lepavinu”. Iz Lipovčana se, prema riječima Marije Branković, išlo na “kramove u Lepavinu, Kapilu i u Staru Marču”. Krama u Lipovčanima sjeća se Pavle Pavleković, zvonar crkve u Lipovčanima. “Bio je kram na Preobraženje 19. kolovoza i na Svetu Petku. Bile su zabave, a služba se održavala. Na kram su dolazili ljudi iz fare, ali i šire. Sjećam se da su dolazili i katolici, posebno za Svetu Petku, na molitvu za ozdravljenje bolesnika. Čulo bi se koji puta da je netko i ozdravio. Bilo je licitara, muzika, a redovito su nam dolazile familije s kojima smo bili vezani iz Starog Gloga i Koritne.” Pravoslavni iz okolice Ivanić-Grada odlazili su redovito na kram u Lipovčane. Boško Smoljanović se prisjeća: “Rođen sam na Preobraženje kada je kram u Narti. Oni koji su pobožni odlazili bi u crkvu, a mi dječurlija smo bili kod kramara, pili smo medicu, jeli smo medenjake i slušali muziku. Onda se na kramovima nije prodavala odjeća, već su se pekli janjci i odojci. Odlazili smo i 27. srpnja na kram u Marču i na kram u Lepavinu 29. kolovoza. Mama bi uvijek ispekla piletinu, pa smo jeli.” Proštenje je bilo i u Salniku 8. kolovoza na Svetu Petku. Slobodan Bastašić kaže: “Bilo je minimalno 100 ljudi, a nekada i više. Dolazili su pravoslavni iz Hudova, Lipnice, Salnika i Radovišta te katolici iz Vinkovca, Šelovca, Dvorišća, Valetića, Ruškovca, Rakovca i Brezana. Negdje 1989. ili 1990. prisjećam se da su katoličke žene ispred crkve u Lipnici otpjevale tri duhovne katoličke pjesme. Bio je to simbol dobrih odnosa rimokatolika i pravoslavnih. Ispred crkve je bio licitar, sa srcima i lizalicama, najviše za djecu. Nakon toga slijedilo je veselje do ponoći ili do duboko u noć. Nitko nikome nije smetao i svi su se dobro slagali. Katolici iz okolice posebno su držali do svete Petke jer im je pravoslavni sveštenik Joakim Pavlica koji je ovdje radio nakon rata govorio da ako se zagovore svetoj Petki neće biti tuče.” Veselinka Suša, Dragica Ivanović i Blaženka Dudaš prisjećaju se da je kram u Salniku bio nekada vrlo značajan. “Slava bi počinjala petkom uvečer. Kod kuće Ranilovića bili su licitari i igračke. Služba je držana i u subotu te dva puta u nedjelju (jutarnja i večernja). Znalo je biti i po dvanaest popova na službi, a muzika je

svirala na nekoliko mjesta (kod trgovine i kod crkve). Baka Jovanka Ranilović je godinama, do svoje smrti, brinula o tome da ugosti popa.” U Lipnici je kram bio na Svetoga Nikolu. Prema riječima Jove Bastašića dolazio je pop. “Imali smo zabavu, a dolazili su i Hrvati iz Hudova i Pogančeca. Ako je tko imao familiju negdje iz daljega, onda su i oni dolazili.” Dragoljub Petrak prisjeća se da su na proštenje u Lipnicu znala doći i po tri licitara. “Tada nije bilo televizije, a svejedno je bilo zabavno i ljepše nego li je to danas.” Slobodan Bastašić pamti da u godinama pred rat više nije bilo zabave u Lipnici. “Ondje bi sveštenik održao liturgiju i potom bi se ljudi razišli. I danas je tako. Ljudi nisu previše religiozni. Oni poštuju svoje naslijeđe, običaje i tradiciju pa zato odlaze u crkvu.”

Posebnu vezu s Crkvom održava Slobodan Bastašić. On je od malih nogu zvonar crkve u Lipnici. “Naslijedio sam ujaka svoje majke kada se razbolio 20. siječnja 1987. godine. Tada sam imao sedam godina. Bio je praznik Svetog Jovana i trebalo je biti osvećenje vode i služba u Lipnici. Postojala je potreba da se pomogne svešteniku. Trebalo je očistiti crkvu i dva puta odzvoniti. Tak’ je to počelo da sam postao zvonar i pojac u parohiji Salnik u selu Lipnici. Prvi sveštenik kojem sam asistirao i s kojim sam hodao po selu za blagoslov kuća bio je jerej po činu, Hristo Aleksić iz Nove Kapele. Nakon toga sveštenika došao je rat i na službu se vratio penzionisani sveštenik Jovan Nikolić. Njegovo službovanje je trajalo osam godina i pokrивao je široki teren od Siska i Kutine do Lipnice. Uz njega sam najviše naučio vezano za obred u crkvi, crkveno pojanje i promicanje ekumenskog dijaloga međusobne suradnje. Bio je izuzetan čovjek u teškim vremenima rata. Nakon njega je došao paroh Zvonko Pilinger iz Varaždina koji je opsluživao parohiju Salnik do 2006., a potom Đorđe Filipović, paroh vojakovački, križevački i salnički. Moja karijera traje i danas. Ovaj posao radim volonterski, bez naknade. To me ispunjava i čini me sretnim. Svešteniku sam desna ruka, a predsjednik sam Crkvene opštine Lipnica od 1999. godine.” Pravoslavne na području Ivanić-Grada i Graberja pokriva narčanski paroh Ljubiša Despotović, a pravoslavne u bolčanskoj i kapelskoj parohiji pokriva bjelovarski paroh Nemanja Obradović.

1 O običajima kod upoznavanja mladih, vjenčanja i brakova

Mladi su se upoznavali već u djetinjstvu pri čuvanju stoke ili u školi. Upoznavanje je moglo biti i prilikom zabava koje su se održavale uglavnom vikendima

u privatnim kućama. Milan Barešić se prisjeća kako je to bilo u Remetincu: “Određili smo neku kuću za sastanak i onda smo najprije kartali, onda igrali šah, pa smo svirali i muziku. Svirali smo sve na sluh, bez nota. Svirali smo i na prelima gdje su bile i udane žene i djevojke.” Tih zabava se prisjeća i Dušan Velemir. “Bile su zabave. Mladići i djevojke su se tako sastajali. Muzika je bila seoska. Na jednoj strani su bile žene, na drugoj strani su bili muškarci. Muški su zvali ženske da plešu s njima. Dolazile su i udane žene, a te su svoje kćeri držale za ruke da ih paze.” Boško Smoljanović iz Graberja prisjeća se također nekih oblika rada koji su bili prilika i za upoznavanja. “Kada su ljudi završili poljoprivredne poslove i kolinja i šumske poslove onda su se organizirale čijane (perane). Svake se večeri u drugoj kući čijalo perje. Muški su kartali, a žene su čijale. Nakon čehanja organizirali su se plesovi.” Prije Drugoga svjetskog rata mladići i djevojke su se uglavnom vjenčavali unutar parohija Bolč, Srpska Kapela, Lipovčani, Salmik i Graberje ili iz pravoslavnih sela bjelovarskoga i križevačkog kraja. Upoznavanja su bila i iz šire regije. Tako su se Milan i Milka Barešić upoznali preko Milkinog rođaka koji je služio vojsku u Titogradu zajedno s Milanom, pa je Milan došao u posjet u Veliku Branjsku (okolica Koprivnice) gdje je upoznao Milku. “Vjenčali smo se u manastiru Lepavina i kod matičara u Sokolovcu. Milkin je familije, logično, bilo više od Milanove familije. Došli su vlakom po mene u Branjsku”, kazuje Milka. Bilo je uobičajeno da netko preporuča djevojku drugome. Prema riječima Milana Barešića bilo je i sela gdje su se svi ženili unutar sela, kao što je bio slučaj u katoličkom selu Buzadovec. Boško Smoljanović iz Graberja se prisjeća kako je njegov otac upoznao njegovu majku. “Otac se vratio iz zarobljeništva u Njemačkoj nakon rata. Kada je završio zanat za varioca i dobio zaposlenje u Prvomajskoj odlučio se oženiti. Po pričanjima čuo je da ima neka cura u Narti, pa je sjeo na bicikl i otišao je vidjeti. Imao je prijatelja koji ga je preporučio, Popovića iz Blatnice. Ostao je u kući od cure na ručku i ondje je prespavao. Cura mu se svidjela, pa ju je otišao prositi. Ona navodno nije bila za to, pa su je dugo morali nagovarati. Vjenčali su se u Narti 1947. godine. U to vrijeme nije bilo vozila. Svatovi su se skupljali kod mladoženje i kod mlade. Išlo se po mladu, a ispred fijakera kojim se išlo po mladu išlo je šest do osam jahača. Onda su odlazili u crkvu na vjenčanje. Obred je bio isti kao i danas. U crkvu nisu stali svi svatovi, pa je odlazila samo uža rodbina. Svatovi su prvu noć bili kod cure, a onda drugu noć kod dečka.”

Dušan Velemir našao je suprugu u Malim Sesvetama. “Nije se tražio miraz. Do Carevdara smo išli vlakom, a odonuda pješice do Malih Sesveta. Onda

smo vozili mladu džipom sa stanice do Kapile gdje je bilo vjenčanje.” Marija Branković iz Graberja odrasla je u Lipovčanima. Po nju je stigao njezin suprug iz Ivančana. “On je došao mene prositi. Nisam mu obećala prvu večer da ću ići za njega. Znao je za mene jer je u Ivančanima bila jedna žena iz Lipovčana koja je znala za mene. Tada sam imala 18 godina. Pitala sam mamu da li da se udam, a ona mi je rekla da se neće miješati. Sestre su vikale da se moram udati. Za miraz sam dobila nešto novca, komad zemlje u Graberju, namještaj (dva kreveta, dva ormara, stol, stolice, šivaću mašinu i psihu koju su dali raditi u Ivaniću. Donijela sam i čilima, koperte (pokrivače, op.a.) i po tri jastuka za svaki krevet. Moji su svatovi bili u crkvi u Lipovčanima 26. veljače 1956. Došlo je cijelo selo i bio je veliki snijeg. S konjima i sanjkama su bili svatovi, a bilo je i pet jahača na konjima.” U miraz se najčešće dobivalo ormare, kištre, stol, stolice i krevet, a vrlo rijetko junice i zemlju. Nakon rata Srbi su ulazili u brakove s Hrvatima, a kako kazivači ističu, bilo je to “bratstvo i jedinstvo u praktičnom smislu”. I danas se nacionalno mješoviti brakovi sklapaju u krugu od desetak kilometara, a Slobodan Bastašić ističe da takvih nije više od jedne četvrtine u Lipnici. Najčešći su brakovi između katoličkih djevojaka i pravoslavnih momaka, a katoličke nevjeste poštuju pravoslavni obred i primaju pravoslavnog sveštenika u kuću.

Crkvena vjenčanja u Lipnici danas su iznimno rijetka.⁶ Slobodan Bastašić opisuje tipično pravoslavno vjenčanje u Lipnici: “Otkada sam ja zvonar, pamtim tek jedno vjenčanje 2009. godine u Lipnici. Svatovi su došli iz Svetog Ivana Žabna po mladu Dejanu Stovrag u Lipnicu. Zadržali smo se na dvoru uz muziku, jelo i piće, otišli smo potom u crkvu svetoga Nikole u Lipnici, a obred je održao jerej Đorđe Filipović. U crkvi mladenci stanu ispred carskih dveri, a sveštenik im stavlja prstenje na ruku unakrsno ili naopako. Vjenčani kum tri puta promijeni prstenje i stavi svaki prsten na odgovarajuće mjesto. Potom se odlazi na sredinu crkve gdje je postavljen stol, čaša s crnim vinom, dva vijenca ili krune, pa mladenci pruže ruke jedno drugome te im sveštenik zaveže ruke peškirom. Zatim opet kruže tri kruga oko stola pjevajući prazničnu himnu ili tropar svim svjatim mučenicima i nakon toga im se skidaju vijenci s glave te ih sveštenik proglašava vjenčanima i proglasi ih mužem i ženom i čestita im. Nakon toga slijedi zabava dva dana i dvije noći. Tako je bilo do 1980. godine.”

6 Isti podatak o malobrojnosti crkvenih pravoslavnih vjenčanja iznosi i salnički, lipnički, vojakovački i križevački paroh jerej Đorđe Filipović.

Smrt u seljačkoj obitelji sastavni je dio života te se prihvaća mnogo prirodnije nego što je to slučaj u gradu. Milan Barešić se prisjeća da je nekada bilo “dogovoreno koji će sin ostati s roditeljima i koji će ih dohraniti. Danas na kraju ode i sin, pa se sve okrene.” Boško Smoljanović iz Graberja prisjeća se shvaćanja starosti u vrijeme kada je on bio mlad (šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća. “Kada bi čovjek prešao pedesetu, onda ga se smatralo starim čovjekom, a sa šezdeset godina je bio jako stari čovjek. Vrlo je malo bilo onih koji su bili stari čak 90 godina.” Kod običaja vezanih za smrt rimokatolički i pravoslavni se vrlo malo razlikuju. Prema riječima Boška Smoljanovića pravoslavni “sveštenik ide gledati čovjeka koji je već umro, a katolički ga ide gledati još živoga”. “Ako bi netko umro navečer onda bi bio izložen tu noć i još jednu, do prekosutra. Ljudi su dolazili u kuću kod mrtvoga, pa su razgovarali, ali ne samo o pokojniku. Jelo se kobasice, sir i nareske. Moj je otac umro 1999. u bolnici i bio je jednu noć doma izložen, a pogreb je bio iz kuće. Mama je umrla u staračkom domu i tada su povorke već bile zabranjene. Iako je bila doma izložena nije nošena na groblje već je prevezena na groblje. Poslije sprovoda su bile karmine, odnosno večera s rodbinom i onima koji su pristigli na sprovod iz daljega.”

Opis običaja prilikom smrti u selu Lipnica dao je Slobodan Bastašić: “Sveštenik može doći ispovjediti osobu koja umire. Tada mu čita molitvu za ozdravljenje bolesnika. Bolesnika se može i pričestiti ukoliko ne može doći u crkvu. Ako je čovjek teško bolestan onda mu se čita molitva odrješenja duše od tijela. Kada čovjek umre tada se pokojnika treba okupati i prebrisati te spremiti u odjeću ranije pripremljenu za smrt. Postavi se odar, odnosno dva stola i daske i položi se pokojnika. Ako je čovjek po noći umro, onda se čeka jutro da se obavijesti zvonara da zvoni za pokoj duše. Ako je ženska osoba, onda se odzvoni dva puta, a za muškarca se zvoniti tri puta. Naše se zvono u Lipnici u idealnim vremenskim uvjetima čuje i do sedam kilometara daleko. Drugi se dan javlja svešteniku i dogovara se ispraćaj pokojnika. U jedan ili dva poslije podne sveštenik dolazi u kuću, očita mali pomen i to je početak ispraćaja pokojnika. Iz kuće se iznosi otvoreni kovčeg, a na dvorištu još se očita jedan dio pomena. Sveštenoslužitelj prelije pokojnika crnim vinom simbolično u obliku krsta, a potom se kreće put groblja. Prije izlaska iz kuće izabere se šest muškaraca koji su na pomoći oko nošenja lijesa. Jedan muškarac nosi crkvenu

zastavu (litiju), a drugi nosi krst. Crkvena se zastava okiti peškirom. Svešteniku se na lijevu ruku sveže peškir. Nakon čitanja u crkvi odlazi se do groblja i ondje završava obred do kraja kada se pokojnik spusti u raku. Potom se odlazi u pokojnikovu kuću i ondje sveštenoslužitelj osveti kući i odar. Nakon toga odlazi se na ručak ili karmine u čast pokojnika za pokoj duše. Poslije četrdeset dana služi se parastos za pokoj duše.”

/ Razlozi smrti zapisani u matičnim knjigama umrlih u parohijama Bolč i Nova Kapela između 1935. i 1948. godine⁷

Razlog smrti	Godina i broj slučajeva
Sušica (tuberkuloza)	4(1935.), 3(1936.), 2(1937.), 4(1938.), 4(1939.), 2(1940.), 1(1941.), 3(1942.), 1(1943.), 3(1944.), 1(1947.), 1(1948.)=29
Od čireva	1(1941.)=1
Griža	2(1935.), 1(1937.)=3
Plućna bolest	1(1935.)=1
Želudarna bolest	1(1937.), 1(1939.)=2
Kap	1(1935.), 2(1936.), 1(1939.), 1(1943.), 1(1945.), 1(1947.)=7
Kašalj (hripavac)	1(1939.), 1(1943.), 1(1948.)=3
Kašalj s povraćanjem	1(1940.)=1
Rak na želucu	1(1938.), 1(1948.)=2
Prehlada	1(1935.), 1(1939.)=2
Živčana bolest	1(1939.)=1
Staračka slabost	4(1935.), 1(1936.), 5(1937.), 3(1938.), 4(1939.), 8(1940.), 8(1941.), 7(1942.), 13(1943.), 11(1944.), 7(1945.), 7(1946.), 14(1947.), 7(1948.)=99
Difterija	1(1945.)=1
Avtokastracija	1(1938.)=1
Vrbanac	1(1937.)=1
Astma	1(1937.), 1(1948.)=2

⁷ HDA, Zbirka matičnih knjiga, Parohija Bolč, MKU Bolč 1935. – 1942 i MKU Bolč 1942. – 1948, Parohija Srpska (Vlaška) Kapela, MKU Srpska (Vlaška) Kapela 1935. – 1948. Originali se čuvaju u MU u Dubravi.

Upala pluća	1(1935.), 1(1936.), 1(1938.), 1(1940.), 1(1941.), 1(1943.), 1(1944.), 2(1945.), 1(1946.)=10
Ubijen	1(1935.), 1(1936.), 1(1939.), 1(1940.), 2(1943.)=6
Strijeljan po osudi	2(1944.)=2
Ubijen od ustaše u svojem dvorištu/u polju	2(1944.), 5(1945.)=7
Pao u borbi kao borac narodnooslobodilačke vojske	1(1945.)=1
Fras	1(1943.), 1(1945.)=2
Gripa	1(1944.)=1
Zagušena u štali	1(1944.)=1
Izljev	1(1940.)=1
Otrovanje krvi	1(1939.)=1
Otrovanje	1(1940.)=1
Bolest jetre	1(1935.)=1
Vodena bolest	1(1936.), 1(1938.), 1(1940.), 1(1942.), 1(1943.), 1(1945.), 1(1948.)=7
Upala trbuha	1(1936.)=1
Nepoznato	1(1939.), 2(1940.), 1(1947.)=4
Uklešteno crevo	1(1937.)=1
Upala mozga	1(1937.)=1
Srčana bolest (srčani grčevi)	2(1937.), 3(1939.), 2(1941.), 1(1943.), 1(1947.), 2(1948.)=11
Šlag	2(1937.), 1(1939.)=3
Slabo rođeno	2(1937.), 1(1938.), 1(1942.), 1(1947.)=5
Poremećenje pameti	1(1937.)=1
Ubijen kod Gudovca na stratištu	1(1941.)=1
Tifus	1(1943.)=1
Rak	1(1947.)=1
Grčevi u stomaku	1(1947.)=1
Ukupan broj slučajeva	228

Tablica 1: Parohija Bolč

Uzrok smrti	Godina i broj slučajeva
Želučane boli	1(1935.), 1(1940.)=2
Sušica	2(1935.), 2(1936.), 1(1938.), 2(1939.), 2(1940.), 3(1941.), 1(1946.), 2(1947.)=15
Dizenterija	1(1939.)=1
Sam sebe ustrelio	1(1939.)=1
Senilnost	1(1939.)=1
Kap	4(1935.), 1(1939.), 1(1940.), 1(1941.), 1(1948.)=8
Srčana kap	1(1938.), 1(1939.), 1(1941.), 1(1945.)=4
Staračka slabost	4(1935.), 14(1936.), 6(1937.), 6(1938.), 10(1939.) 9(1940.), 7(1941.), 10(1942.), 17(1943.), 4(1944.), 6(1945.), 11(1946.), 10(1947.), 9(1948.)=123
Bolovao nakon operacije	1(1940.)=1
Zatvor crijeva i mjehura	1(1947.)=1
Dječja paraliza	1(1947.)=1
Živčana bolest	1(1941.), 1(1943.)=2
Upala džigerice	1(1938.)=1
Utopljenik	1(1946.)=1
Pao u borbi	2(1946.)=2
Otok	1(1940.)=1
Reumatizam	1(1938.)=1
Srčana bolest	1(1937.), 2(1948.)=3
Greška srca	1(1938.)=1
Paraliza srca	1(1938.)=1
Griža	1(1948.)=1
Astma	1(1935.)=1
Gripa	1(1935.), 1(1936.)=2
Nedonošče	3(1935.), 1(1936.), 1(1937.), 1(1940.), 1(1942.), 1(1946.), 1(1947.)=9
Grčevi	1(1935.)=1
Gušavost	1(1939.)=1
Upala crijeva	1(1935.), 1(1936.), 1(1937.), 1(1938.)=4
Groznica	1(1935.), 1(1937.), 1(1940.)=3
Umobolja	1(1935.)=1
Otrovanje krvi	1(1935.), 1(1936.)=2

Rak jetre	1(1935.), 1(1937.)=2
Rak na glavi	1(1937.)=1
Rak u stomaku	1(1936.), 2(1943.)=3
Ubila je krava	1(1937.)=1
Upala mozga	1(1935.), 1(1936.)=2
Upala pluća	1(1936.), 1(1941.), 1(1943.), 1(1944.)=4
Upala porebrice	1(1936.)=1
Šlag	1(1936.), 1(1937.), 1(1938.), 1(1945.), 2(1947.), 3(1948.)=9
Ubijen	1(1936.), 2(1939.), 4(1943.), 1(1944.), 1(1945.), 1(1946.), 1(1948.)=11
Poginuo	5(1943.)=5
Kašalj	2(1936.)=2
Bolest jetara	1(1937.), 1(1941.)=2
Anemija	1(1942.)=1
Opala na ledu, pa se ubila	1(1948.)=1
Bolest pluća	1(1937.), 1(1941.), 1(1945.), 2(1946.)=5
Šećerna bolest	1(1937.)=1
Nečitljivo	1(1948.)=1
Dječja slabost	1(1937.)=1
Rak	1(1938.), 1(1947.), 2(1948.)=4
Samoubojstvo vješanjem	1(1942.)=1
Vodena bolest	3(1939.), 3(1940.), 1(1941.), 1(1943.), 1(1945.), 1(1946.), 2(1948.)=12
Proljev	1(1939.), 1(1942.)=2
Malarija	1(1940.)=1
Posljedice operacije želuca	1(1941.)=1
Odlukom prijekog suda u Bjelovaru osuđen na smrt strijeljanjem	1(1941.)=1
Ukupan broj	271

Tablica 2: Parohija Nova Kapela

Vidljivo je iz navedenih razloga koje su zapisivali sveštenici u parohijama Bolč i Srpska Kapela da su ponajčešći razlozi umiranja bili staračka slabost, odnosno starost. Posve je jasno da u periodu između 1935. i 1948. sveštenici nisu bili dovoljno upućeni da bi mogli odrediti od koje je bolesti netko umro, a da liječnika u to vrijeme nije bilo mnogo, pa je rodbina preminulog uglavnom navodila da je umro od starosti, ako se radilo o osobi koja je bila starija od šezdesetak godina. Ipak, zanimljivi su i neki razlozi umiranja poput navoda da je netko umro od živčane bolesti, ubila je krava i slično. Ipak, uz starost najčešći razlozi smrti su kap (moždani udar), sušica, vodena bolest, ubojstvo, prerano rođenje (nedonošče), srčana bolest i upala pluća. Činjenica da se unutar obrađenih godina nalaze i godine Drugog svjetskog rata povećava broj ubojstava u cjelokupnom broju uzroka smrti. U periodu prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata bilo je i mnogo slučajeva tuberkuloze, a u to vrijeme još nije bilo lijekova protiv ove bolesti. Pitanje je da li se uvijek radilo o tuberkulozi ili su pojedinci možda u to vrijeme umirali i od drugih bolesti o kojima se tada nije mnogo ili uopće ništa znalo, pa su sveštenici upisivali sušicu kao bolest od koje se često umiralo. Pobol od tuberkuloze je u našim krajevima uzeo maha u 19. stoljeću, a gotovo je iskorijenjena nakon Drugog svjetskog rata kada se počeo koristiti penicilin u njezinu liječenju. Kao što je bilo vidljivo i iz iskaza sugovornika, u tim godinama (1935. — 1948.) je bilo mnogo slučajeva smrti malene djece. Umiralo se i od danas potpuno bezopasnih bolesti poput upale pluća, astme ili proljeva. Međutim, vidljiva je i slaba zastupljenost smrti od karcinoma. Vrlo je velika vjerojatnost da su tadašnja medicinska dostignuća bila vrlo ograničena, pa su i znanja o tome od koje su bolesti ljudi umirali bila tek okvirna. Običan puk u periodu prije Drugog svjetskog rata nije odlazio liječnicima te su koristili tek usluge lokalnih domaćih nadržilježnika. Uzrok slabog odlaženja liječnicima ležao je najčešće u činjenici što su liječnici bili udaljeni i po više kilometara, a postojalo je i određeno nepovjerenje u uspješnost liječenja kod liječnika.

/ O proslavi Božića i božićnim običajima kod Srba na području istočnog dijela Zagrebačke županije

O proslavi Božića pripovijeda Slobodan Bastašić: “Praznik Božića uglavnom još i danas slavi se kao i nekad prema tradiciji i predanju naših predaka tri

dana. Dva dana prije Božića traju pripreme: npr. čisti se i uređuje kuća i prostor u kući gdje će ukućani boraviti za božićne praznike. Na Tucindan ili kod nas popularno zvan *tucnjak* kolje se pečenica, prase, puran, pijetao ili tko je već što priredio. Siječe se borovnica (borovica) i gleda se da li je rodna, a prema tome po predanju starih žitelja određuje se da li će biti rodna godina. Na Badnjak domaćica kuće ustaje rano ujutro dva puta peče kruh. Domaćin kiti borovicom ogradu, kuću, staju, svinjac, stavlja u kuću pod stol, borovicu stavlja u peć, na vatru, dok domaćica mijesi kruh. U kuću se nanese dovoljno kruha za ogrijev, jer dok je slama u kući ne nose se drva. Nakon kruha peku se pečenica i kolači, a poslije podne dok hrani stoku domaćin naveže jedan naramak slame, domaćica u jednu okruglu posudu, često pletenu od slame, stavi pšenicu, kukuruz, grah, zob, luk ili sve žitarice što posjeduje na svom domaćinstvu. Od bršljana se isplete vijenac koji će se staviti na stol. Na Badnjak uvečer prije večere skupe se svi ukućani, domaćin stavi na stol koji je svečano prostrt bocu vina, crvenu jabuku i malo soli. Nakon toga odlazi u drugu prostoriju gdje ga čeka kruh, svijeća i posuda sa žitom, stavlja dva okrugla kruha na tu posudu sa žitom, na njih stavlja i zapali svijeću i to sve zajedno nosi u prostoriju gdje ga čekaju ostali ukućani. Pozdravlja ukućane govoreći 'Dobar večer!', oni otpozdravljaju 'Dobar večer!' i pitaju ga tri puta 'Šta nosiš?', on odgovara 'Nosim kruv na kruv, snop na snop.' Postavi to na stol i odlazi po slamu. Kad se vrati sa zavežljajem slame kuca na vrata i otvori vrata pozdravljajući ukućane s 'Dobro večer, Hristos se rodi' ili mi kažemo 'Kristos se rodi'. Domaćica diže kruh i svijeću i zagrabi u šaku žito tri puta pospe žitom i potom ukućani otpozdravljaju domaćinu 'Voistinu se rodi!' Nakon toga se sa stola miče stolnjak, domaćin u čašu natoči vina i kapa unakrsno po stolu govoreći 'Koliko kapi, toliko hektolitara vina!' Zatim uzima žito, sipa po stolu govoreći: 'Koliko zrna toliko metri u polju.' Na sredinu stola stavlja se novčić, vijenac od bršljana i preko cijelog stola slamu. Prekrije se stol stolnjakom. Nakon toga se s konopcom opaze stol, a domaćin izgovara 'Vežem lopovu ili tatu ruke, vrani kljun, lisici zube!' Nakon toga domaćica sjeda na slamu, iza nje i svi ostali ukućani govoreći 'Daj nam Bog tlića, praščića, pilića, guščića, žira i božjega mira.' Nakon toga stoji se na željezu (raonik ili lemeš od pluga) da bi se lakše orala zemlja. Potom može otpočeti večera koja mora biti strogo posna i raznovrsna. Na stolu mora stajati kruh, žito i svijeća, crvena jabuka, sol i boca s vinom. Tanjuri i ostatak večere ostaju na stolu do božićnog jutra. Na Božić ujutro ukućani se umivaju i s crvenom jabukom poglade po licu da bi bili zdravi i rumeni. Na Božić ujutro

čeka se i položajnik, priželjkuje se da to bude mlada muška osoba jer on donosi sreću u kuću na Božić. Kada uđe u kuću, položajnika se isto posipa žitom, čestita Božić, daje mu se žarač u ruke da malo raspali vatru u peći i on govori dok vatru pali 'Koliko varnica, toliko ovčica, toliko jaganjaca, toliko parica, toliko srećica i napretka u kući.' Položajnik se dariva simboličkim poklonom, jabukom, narančom ili pletenim čarapama ili rukavicama koje je domaćica priredila tokom godine za njega. U 12 sati zvonar odzvoni podne u slavu Božju. Na stolu u kući mora biti postavljena pečenica i napija se iz čaše zdravice u čast slave Božje. Domaćin izgovara 'Dižem ovu čašu vina u zdravlje vama svima i neka bi Bog i slava božja bili na pomoći ptičici u gorici, ribici u vodici, putniku na putu, zatvoreniku u tamnici, bolesniku u bolnici, mornaru na brodići i svim onima kojima je pomoć božja potrebna.' Na Božić se ne odlazi u goste. Drugi dan Božića se ide čestitati rodbini i prijateljima. Treći dan Božića na praznik Svetog Stefana ujutro se iznosi slama iz kuće, s njom se kite voćke u voćnjaku po narodnom vjerovanju da bi bolje rodile. Služba se obično održavala u crkvi Svetoga Nikolaja u Lipnici pa se odlazilo u crkvu. Na mladi Božić 14.1. kruh koji je stajao na žitu naziva se ljetnica. Reže se na 4 jednaka dijela i postavlja se na sva četiri ugla na stolu, a režu ga i lome svi ukućani koji su kod doručka govoreći 'Od sto dobrih časa, ovaj čas je najbolji.'

/ Međunacionalni odnosi

Odnosi Hrvata i Srba na području istočnog dijela Zagrebačke županije bili su zadovoljavajući u mirnodopska vremena. Međutim u Drugom svjetskom i u posljednjem, Domovinskom ratu, ti odnosi su bili značajno narušeni. Kako govori Slobodan Bastašić, "život na selu je težak i nužno je da si susjedi pomažu bez obzira na vjeru ili naciju. Ako moraš raditi, vjera i nacija nisu važne." Prema shvaćanju Slobodana Bastašića, u salničkoj parohiji "možeš biti ili Srbin koji je pravoslavne vjeroispovijesti ili Hrvat, rimokatolik". Fenomen Hrvata pravoslavne vjeroispovijesti objašnjava činjenicom da je mnogo nacionalno i vjerski mješovitih brakova. Tako je Dragoljub Petrak rođen u Lipnici 1934. godine pravoslavne vjeroispovijesti. Iako mu je otac bio rimokatolik, majka mu je bila pravoslavna te je kršten u pravoslavnoj crkvi. "Nikada ljudi u Lipnici nisu vikali da su Srbi ili Hrvati. Božić se slavio kod nas dva puta." Običaj je bio da se djevojčice u brakovima u kojima su žene pravoslavne vjeroispovi-

jesti krste u pravoslavnoj crkvi, a dječaci u rimokatoličkoj te obrnuto. Osim po vjeroispovijesti, posebna razlika između Srba i Hrvata u istočnom dijelu Zagrebačke županije jest ona u govoru. Srbi govore štokavski ijekavski dijalekt, dok Hrvati govore kajkavski. Danas već i Srbi koriste kajkavski dijalekt kao jezik svakodnevnog razgovora, ali starije osobe još uvijek njeguju štokavski ijekavski dijalekt. Iako je na salničkom području svakodnevni život Hrvata i Srba u posljednjem ratu sačuvao prijeratni kvalitetan oblik, treba kazati da su odnosi u parohijama Bolč i Nova Kapela tijekom posljednjeg Domovinskog rata ponešto narušeni. Jedan od kazivača kazuje kako su se 1991. godine odnosi promijenili “lažima koje su susjedi govorili o susjedima”. “Optuživali su nas da ne volimo Hrvatsku i da smo četnici, a pisali su nam i pisma da se selimo iz Hrvatske.” Jedna kazivačica iz Caginca kod Ivanić-Grada se prisjeća da su je njezini nekadašnji prijatelji i poznanici odbacili 1991. “Te godine nismo imali kome reći dobar dan.” Iz Kapele i Brezovljana su neki Srbi odselili u Hrtkovce u Vojvodinu, a prema riječima kazivača stanje je “početkom rata bilo iznimno napeto tako da su ljudi mijenjali kuće za kuće u Vojvodini”. Kazivači se prisjećaju da su ih susjedi optuživali da prevoze oružje, a spomenici NOB-i bili su na više mjesta minirani. “Činjenica je da su se ljudi 1991. uplašili, da su doživljavali izbacivanja s posla te da su postajali građani drugog reda.” Strah je ostao prisutan i u poslijeratnom periodu. Jedan kazivač se prisjeća kako je nakon rata nosio po pravoslavnim domovima časopis *Put, istina, život* i srpske *Novosti*, ali kako su “svi iz straha odbijali da primaju tu štampu”. Mnogi prema kazivanju istoga kazivača krste djecu u rimokatoličkoj crkvi pod izlikom: “Mi smo ovdje već preko 300 godina, mi smo kao Hrvati.” Ima i onih koji govore: “Ja jesam pravoslavac, ali neću da budem Srbin.”

/ Zaključak

Iako posve malobrojna zajednica, srpska zajednica u istočnom dijelu Zagrebačke županije još uvijek postoji i čuva svoj nacionalni i vjerski identitet. Na rakovečkom, farkaševačkom, vrbovečkom, dubravskom i ivanićgradskom području pravoslavni su prisutni već preko 500 godina, a u kontinuitetu preko 300 godina. Koliko je nekada ova zajednica bila značajna, govori podatak o brojnim crkvama i grobljima, o tome koliko je ljudi nekada ovdje živjelo o čemu doznajemo preko matica rođenih, umrlih i vjenčanih, ali i podatak o

tome da su ovi Srbi u kajkavskom okruženju uspjeli sačuvati svoj štokavski ijekavski govor koji su donijeli prilikom doseljenja. Ratovi dvadesetog stoljeća, prekrštavanja, iseljavanja, stradavanja srpskog stanovništva, mješoviti brakovi i opća depopulacija sela sveli su ovu zajednicu na ostatke ostataka, praktički na sjećanje na nekadašnje stanovnike kojih više nema. Srba još ponešto ima u selima Lipnica, Remetinec, Donji Vukšinci, Donji Markovac, Ivančani, Graberje, Stari Glog, Haganj, Bolč, Nova Kapela, Kabal i Koritna. Za očuvanje crkve i pravoslavnoga vjerskog identiteta stanovnika istočnog dijela Zagrebačke županije zaslužni su stariji ljudi koji još uvijek čuvaju svoj nacionalni i vjerski identitet i tek pokoji mlađi čovjek. Sjećanje na nacionalni identitet ostalo je prisutno tek kod manjeg broja ljudi, dok se vjerski identitet još uvijek čuva u jednom dijelu kuća.

Prilog I. Broj Srba (pravoslavnih za 1880. i 1890.) na području naselja u istočnom dijelu Zagrebačke županije između 1880. i 1991.⁸

Naselje	1880.	1890.	1900.	1910.	1948.
Hudovo	11/78	17/147	17/113	0/138	Iskazano s naseljem Rakovec
Lipnica	102/117	120/137	134/172	145/204	Iskazano s naseljem Rakovec
Lukovo	8/202	9/242	10/316	11/354	Iskazano s naseljem Lovrečka Varoš
Radoišće	33/236	40/324	62/409	61/500	22/903
Salnik	80/81	91/110	96/129	94/240	39/238
Bolč	308/586	312/608	321/589	330/647	204/1282
Donji Marinkovac	Iskazivano s naseljem Gornji Marinkovac	Iskazivano s naseljem Gornji Marinkovac	Iskazivano s naseljem Gornji Marinkovac	Iskazivano s naseljem Gornji Marinkovac	Iskazano s naseljem Mostari

⁸ *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima* (prir. Gelo Jakov, Crkvenčić Ivan, Klemenčić Mladen), sv. 1 – 5, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1998.

Donji Markovac	88/186	107/154	100/152	105/170	Iskazano s naseljem Farkaševac
Donji Vukšinač	Iskazano s naseljem Gornji Vukšinač	Iskazano s naseljem Gornji Vukšinač	72/158	59/139	Iskazano s naseljem Gornji Vukšinač
Gornji Marinkovac	336/390	348/497	275/499	290/647	Iskazano s naseljem Zvekovac
Gornji Vukšinač	134/299	78/185	92/243	140/404	104/436
Habjanovac	109/255	134/338	136/370	125/405	Iskazano s naseljem Stara Kapela
Haganj	75/429	97/497	108/583	94/598	35/601
Ivančani	178/181	205/289	229/351	220/393	Iskazano s naseljem Farkaševac
Kabel	90/218	104/268	106/303	95/351	Iskazano s naseljem Farkaševac
Koritna	97/97	105/180	113/206	95/224	73/742
Majur	23/112	20/128	17/141	25/175	Iskazano s naseljem Bolč
Nova Kapela (Srpska Kapela)	301/369	156/324	159/416	290/751	Iskazano s naseljem Stara Kapela
Remetinec	35/41	44/84	46/94	45/91	Iskazano s naseljem Tučenik
Stara Kapela	Iskazano s naseljem Nova Kapela	142/234	134/221	Iskazano s naseljem Nova Kapela	231/1329
Stari Glog	79/95	86/128	107/151	100/155	Iskazano s naseljem Cugovec

Zvonik	74/104	87/136	69/127	55/161	Iskazano s naseljem Farkaševac
Žabnica	23/209	33/273	36/265	40/299	0/366
Deanovec	90/192	72/343	89/463	80/484	63/630
Derežani	49/134	34/129	27/142	30/158	Iskazano s naseljem Caginec
Graberje Ivaničko	47/106	62/155	87/232	110/371	Iskazano s naseljem Caginec
Križ	124/645	126/702	131/882	100/1005	6/1286
Križci	29/276	33/291	43/279	30/310	15/1190
Stara Marča	41/308	46/332	36/347	40/372	10/315
Šumećani	122/401	115/471	125/561	100/551	35/673

Naselje	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Hudovo	11/102	16/104	12/108	5/96	2/80
Lipnica	114/193	105/160	67/143	48/106	36/82
Lukovo	1/325	1/304	0/259	0/236	0/187
Radoišće	16/557	13/526	6/431	4/383	0/307
Salnik	37/254	31/177	16/135	7/88	1/64
Bolč	190/682	139/654	95/580	59/517	26/475
Donji Marinkovac	96/246	86/196	35/146	33/117	26/99
Donji Markovac	52/160	50/133	37/111	22/80	5/51
Donji Vukšinac	52/176	48/155	35/134	26/122	25/144
Gornji Marinkovac	47/281	52/278	43/228	16/191	2/178
Gornji Vukšinac	47/253	42/223	34/195	21/162	8/99
Habjanovac	64/339	55/321	53/260	13/228	38/182
Haganj	43/600	39/616	30/566	10/531	8/506
Ivančani	127/336	136/328	93/287	66/264	50/200

Kabel	49/342	34/297	31/244	22/202	18/199
Koritna	74/242	65/222	18/208	17/176	6/175
Majur	8/186	1/180	5/134	4/131	0/117
Nova Kapela (Srpska Kapela)	99/492	81/403	63/369	44/318	43/247
Remetinec	43/98	43/93	29/77	31/72	13/57
Stara Kapela	73/317	44/276	42/244	34/205	32/204
Stari Glog	94/208	69/190	84/179	47/154	27/120
Zvonik	18/200	10/171	10/150	5/130	2/109
Žabnica	15/385	12/374	7/309	6/258	1/189
Deanovec	71/782	50/670	29/604	24/560	12/555
Derežani	29/155	26/185	15/151	7/141	8/173
Graberje Ivaničko	72/793	67/781	46/730	28/632	25/606
Križ	7/1343	33/1440	31/1517	18/1655	18/1770
Križci	7/341	9/319	5/262	5/135	7/224
Stara Marča	10/313	9/272	10/226	1/163	0/132
Šumečani	48/727	36/674	24/545	15/498	9/477

Popisi stanovništva između 1880. i 1991. nam ukazuju na činjenicu drastičnog smanjivanja srpskog stanovništva na području nekadašnjih općina Vrbovec, Sveti Ivan Zelina i Ivanić-Grad. To smanjivanje uzrokovano je ratovima u dvadesetom stoljeću kada su pravoslavni Srbi iz ovih zona doživjeli egzodus, prijelaze na grkokatoličku i rimokatoličku vjeroispovijest i u konačnici i fizičko uništenje. Tijekom Drugog svjetskog rata prekrštavanje i stradanje srpskog stanovništva ovih krajeva bilo je izuzetno zastupljeno, dok je tijekom posljednjeg rata došlo i do zamjene kuća u pojedinim naseljima. Iz popisa stanovništva vidljivo je da su Srbi u nekoliko naselja činili krajem 19. stoljeća apsolutnu većinu stanovnika. Takvo je stanje bilo u naseljima Stari Glog, Zvonik, Srpska Kapela, Koritna, Ivančani, Gornji Marinkovac, Salnik i Lipnica. U nekim su naseljima Srbi činili značajan dio populacije kao što je to bio slučaj u Gornjem Vukšincu, Bolču, Deanovcu, Graberju Ivaničkom i Habjanovcu. Do današnjih dana od relativno velike populacije Srba koja je kompaktno živjela u selima istočnog dijela današnje Zagrebačke županije ostale su tek uspomena i

tek pokoji stanovnik koji se tako izjašnjava. Sela su se značajno smanjila, a broj onih koji su se osjećali kao Srbi već 1991. bio je sveden na minimum. U nekada potpuno pravoslavnom selu Koritna 1991. ostalo je tek šest osoba koje su se izjašnavale kao Srbi, u Gornjem Marinkovcu ostalo je tek dvoje od nekadašnje populacije koja je brojala 1880. godine 336 ljudi, u Salniku tek jedna osoba, a u Bolču 26. Posljednji rat 1991. — 1995. pridonio je činjenici da su se Srbi u Zagrebačkoj županiji, osobito u okolici Vrbovca i Ivanić-Grada počeli izjašnjavati drugačije, da su zaboravili svoje krsne slave, da su se prestali osjećati kao pravoslavci. Na ivanićgradskom području ostalo ih je prema popisu stanovništva iz 2011. godine svega 185 (područje Ivanić-Grada, Kloštar Ivanića i Križa), a na vrbovečkom području njih 304 (općine Dubrava, Farkaševac, Rakovec, Preseka, Gradec i grad Vrbovec). Toj činjenici treba pridodati i to da su se radi o starom stanovništvu, pa je za pretpostaviti da će u narednom popisu 2021. godine biti još manje onih koji se izjašnjavaju kao Srbi.

Općina/grad	Broj Srba 2001.	Broj Srba 2011.
Ivanić-Grad	126	114
Sveti Ivan Zelina	56	53
Vrbovec	79	104
Dubrava	87	70
Farkaševac	102	80
Gradec	35	29
Kloštar Ivanić	25	28
Križ	48	43
Rakovec	20	18
Preseka	2	3

Tablica 4: Broj Srba u općinama i gradovima istočnog dijela Zagrebačke županije u kojima su Srbi naseljeni više stoljeća 2001. i 2011. godine⁹

⁹ Popisi iz 2001. i 2011., godine po narodnosti po gradovima i općinama dostupni su na www.dzs.hr.

Općina (bivša općina)	Broj Srba 1991.	Broj Srba 2001.	Broj Srba 2011.
Sveti Ivan Zelina	80	56	53
Ivanić-Grad	334	199	185
Vrbovec	552	325	304

Tablica 5: Broj Srba u općinama istočnog dijela Zagrebačke županije 1991., 2001. i 2011. ¹⁰

I Prilog II. Slave nekih autohtonih srpskih obitelji u Zagrebačkoj županiji¹¹

Prezime	Naselje	Slava
Abramac	Hudovo	Na Miholje
Bastašić	Lipnica	Sveti Vasilije Veliki
Besedić (Besjedić)	Radovište	
Bubanović	Salnik	
Đurđević	Salnik	
Garapić	Salnik	Miholjdan (12. listopada)
Hajdin	Lipnica	
Jakovljević	Radovište	
Jelenak (Jelenjak)	Lipnica, Salnik	Đurđevdan
Jovanović (Ivanović)	Hudovo, Lipnica	Đurđevdan
Magovac	Salnik	
Opisić (Opesić)	Lukovo	
Petrak	Lipnica	Đurđevdan
Poskurica	Salnik	Ignjatije Bogonosac
Ranilović	Radovište, Salnik	Sveti Nikola
Sever (Sjever)	Lipnica	Đurđevdan
Tomić	Hudovo	
Vitamvas	Lipnica	Sveti Vasilije Veliki

¹⁰ Podaci iz popisa 1991. godine preuzeti su iz *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima* (prir. Gelo Jakov, Crkvenčić Ivan, Klemenčić Mladen), sv. 1 – 5, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1998. Popisi iz 2001. i 2011., godine po narodnosti po gradovima i općinama dostupni su na www.dzs.hr.

¹¹ Popis je rađen prikupljanjem podataka na terenu. Nedostaju još mnoge obitelji, kao i brojni podaci o slavama.

Vračević	Lipnica, Lukovo, Topolovec	Arandelovdan
Vuković	Lukovo	
Vukšić	Salnik	
Barešić	Remetinec	Sveti Jovan
Petrović	Remetinec	Sveti Jovan
Radmilović	Remetinec	Sveti Vasilije Veliki
Ličanin	Remetinec	Sveti Jovan
Pelivanović	Remetinec	Sveti Jovan
Radić	Remetinec	Sveti Jovan
Rakić	Remetinec	Sveti Jovan
Bodegraja	Donji Markovac	Arandelovdan
Capardača	Donji Markovac	Nikolje
Popović	Donji Markovac	Nikolje
Kusobrak	Donji Markovac	Jovanje
Poljanac	Donji Markovac	
Gilković	Donji Markovac	
Šiljak	Donji Markovac	
Velemir	Ivančani	Đurđevo
Viđović	Ivančani	Sveti Jovan
Branković	Ivančani	Arandelov dan
Kordić	Ivančani	Stjepanje
Rakić	Ivančani	Nikolje
Kosanović	Graberje	Sveti Nikola
Vučević		Sveti Vasilije Veliki (Mladi Božić)
Predragović	Koritna	Sveti Stjepan
Koljanović	Koritna	Sveti Nikola
Čavić	Koritna	
Damjanović	Koritna	
Manojlović	Koritna	
Ostojić	Koritna	
Jelača	Koritna	
Popović	Koritna	
Vuković	Koritna	

Sjever	Koritna	
Banović	Stari Glog	Sveti Nikola
Petrović	Stari Glog	Sveti Nikola
Puhača	Stari Glog	
Vojvodić	Stari Glog	Sveti Nikola
Širić	Stari Glog	
Vuksan	Stari Glog	
Radić	Stari Glog	
Karleuša	Stari Glog	
Piale	Stari Glog	
Kukić	Stari Glog	
Jelača	Graberje	Sveti Đurađ
Smoljanović	Graberje	Sveti Sava
Miletić	Graberje	
Gajić	Graberje	
Savić	Graberje	
Sekulić	Graberje	
Radovančević	Graberje	
Milošević	Derežani	
Sekulić	Derežani	
Bjeloš	Derežani	
Kukić	Derežani	
Dragosavac	Derežani	
Kostadinović	Derežani	
Radinović	Deanovac	
Dragosavac	Deanovac	
Škorić	Deanovac	
Rapljan	Deanovac	
Caga	Deanovac	
Arbutina	Deanovac	
Caga	Caginec	
Moida	Šumečani	
Predragović	Šumečani	
Cvijanović	Šumečani	
Kresojević	Šumečani	

FILIP ŠKILJAN

The Everyday Life of the Serbian Peasant Family in the Twentieth Century in the Eastern Part of the Zagreb County

Summary

Based on semi-structured interviews, published materials and archival material from the Croatian State Archives this article reconstructs main elements of everyday life of Serb families in the twentieth century in the eastern part of the Zagreb County (in contemporary municipalities of Vrbovec, Ivanić-Grad and Sveti Ivan Zelina). Author is particularly focussed on family structure, relationship between old and young people, upbringing of children, the custom of marrying and the custom of death, and certain religious traditions. Data are provided on surnames of Serb families in the eastern part of Zagreb County and on number of inhabitants by ethnicity in settlements where Serbs lived – both in the past and in present.

KEYWORDS: *Serbs; Zagreb County; everyday life; twentieth century; oral history*